

Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Endüstri-İçi Ticaretin Analizi

Murat Ozan Başkol, Uludağ Üniversitesi

Abstract

Intra-Industry Trade between Turkey and Central Asian Turkic Republics

Intra-industry trade is the simultaneous export and import of goods within the same industry. The aim of this study is to examine the share of intra-industry trade in Turkey's foreign trade with Central Asian Turkic Republics within the period 1992 to 2009. For this purpose this paper calculates Grubel-Lloyd index by using the data SITC Rev.3 at 3 digit.

JEL codes: F10, F12, F14

1 Giriş

Uluslararası iktisat teorisi, birincil mallar ile mamul mallar arasındaki bir başka ifadeyle endüstriler arasındaki dış ticaretin nedenlerini analiz eder. Ancak ülkeler arasında birbirleriyle çok kolay ikame edilebilen aynı endüstrinin farklılaştırılmış mallarının ticareti de yapılmaktadır. Günümüzde sanayileşmiş ülkeler arasındaki toplam ticaretin önemli bir kısmı aynı endüstrinin farklılaştırılmış mallarının ticareti, *endüstri-içi ticaret*, şeklindedir. OECD tarafından yapılan bir çalışmada toplam mamul mal ticareti içinde endüstri-içi ticaretin payı 1996-2000 döneminde Fransa'da %77,5, Kanada'da %76,2, İngiltere'de %73,7 ve ABD'de %68,5 olarak hesaplanmıştır. (OECD, 2002)

Ülkemizin dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payını belirlemeye yönelik çalışmalar son yıllarda artmış olmakla birlikte hala yeterli düzeyde değildir. Söz konusu çalışmalar ağırlıklı olarak ülke bazlı çalışmalar şeklinde olup genellikle ülkemizin Avrupa Birliğiyle yaptığı dış ticaret içinde endüstri-içi ticaretin payını analiz etmeye yöneliktir. Gönel'in çalışması (2001) ülkemizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payını analiz etmesi açısından önemlidir. Gönel çalışmasında 1992-1997 dönemi için fasıllara göre iki basamaklı dış ticaret verilerinden hareket etmiş ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için bulunduğu endüstri-içi ticaret endeks değerlerini AB için hesapladığı endeks değerleriyle karşılaştırmıştır. Söz konusu çalışmada Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için endeks değeri 1992'de % 3,3 ve 1997'de % 6,3; Avrupa Birliği içinse 1992'de %26,9 ve 1997'de % 27,2 olarak hesaplanmıştır. AB ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kıyaslan-duğunda Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin payı oldukça düşüktür (Gönel,2001).

Bu çalışmanın amacı, ülkemiz ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki endüstri-içi ticareti analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda 1992-2009 dönemi için ülkemizle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki endüstri-içi ticaret endeks değerleri, TÜİK veri tabanından elde edilen Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) 3 basamaklı dış ticaret verileri düzeyinde, Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak hesaplanacaktır.

2 Endüstri-içi ticaret ve ölçülmesi

Endüstri-içi ticaret, faktör girdileri ve tüketim açısından birbirine yakın ikame mal-ların eşanlı ithalat ve ihracatı olarak tanımlanmaktadır.(Tharakan ve Calfat,1996) Endüstri-içi ticaret aynı endüstriye ait malların hem ihraç hem de ithal edilmesidir. Bir başka ifadeyle endüstri-içi ticaret ülkelerin örneğin neden otomobil ihraç ederken aynı zamanda ithal ettikleri sorusuna cevap aramaktadır.

Endüstri-içi ticaretin ortaya çıkışı, 1960'lı yıllarda Verdoorn ve Balassa'nın gümrük birliği oluşturulduktan sonra endüstri-içi uzmanlaşmanın arttığı yönündeki bulgu-larına

dayanmaktadır. Verdoorn ve Balassa'nın çalışmaları önemli olmakla birlikte endüstri-içi ticaretin sistematik biçimde ortaya konulması Grubel ve Lloyd'un çalışmasıyla olmuştur. Grubel ve Lloyd'un çalışması gerek farklılaştırılmış malların dış ticaretine teorik bir bakış açısı sergilemesi gerekse de endüstri-içi ticaretin ölçüm yönteminin ortaya konulması bakımından önemlidir. Endüstri-içi ticareti açıklamaya yönelik ortaya konan teorik modellerin asıl gelişimi ise A.Dixit ve J.Stiglitz ve K.Lancester'in tüketici tercihlerini ve ölçek ekonomilerini genel denge modeli içinde şekillendirmeleri ve P.Krugman ve K.Lancester'in bu modelleri açık bir ekonomi temelinde uygulamalarıyla olmuştur. (Greenaway ve Milner, 1986) Endüstri-içi ticaretin nedenini monopolcü rekabet ve oligopol piyasası özelinde inceleyen aksak rekabet modelleri olduğu kadar endüstri-içi ticareti Heckscher-Ohlin teoremi varsayımları dahilinde açıklayan çalışmalarda mevcuttur.

Endüstri-içi ticaret hesaplamalarında genellikle Grubel-Lloyd Endeksi kullanılmaktadır. Grubel Lloyd Endeksini şu şekilde gösterebiliriz:

$$B_j = X_j + M_j - \frac{|X_j - M_j|}{X_j + M_j} \times 100$$

B_j ; ülkenin j ürünündeki endüstri-içi ticaret endeks değerini, X_j ve M_j ülkenin j ürünündeki ihracat ve ithalat değerini göstermektedir. Endeks değeri yüz ya da yüze yakın bir değer alıyorsa j ürünündeki dış ticaretin endüstri-içi ticaret, sıfırsa ya da sıfıra yakın bir değer alıyorsa endüstriler arası ticaret şeklinde olduğu kabul edilmektedir. Grubel-Lloyd Endeksi, endüstri-içi ticaretin toplam dış ticaret içindeki payını göstermektedir. Ancak endüstrilerin dış ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmi içerisindeki nispi ağırlıkları farklıdır. Dolayısıyla her endüstrinin alt ürün gruplarının toplam dış ticaret hacmi içerisindeki ağırlıklarını belirleyerek söz konusu alt ürün gruplarının endeks değerleriyle çarpmak ve bulunan değerleri toplamak bize endüstri-içi ticareti ağırlıklı ortalama cinsinden verecektir.

$$\bar{B}_j = \sum W_j \times B_j ; W_j = \frac{X_j + M_j}{\sum X_j + \sum M_j}$$

Endüstri-içi ticaret hesaplamalarında karşılaşılan en önemli güçlük, toplulaştırma düzeyinin seçimiyle ilgilidir. Kategorik toplulaştırma (categorical aggregation) bir ülkeye ait dış ticaret istatistiklerinde farklı üretim fonksiyonlarına sahip malların aynı endüstri içerisinde yer almaları ve bu verilerin söz konusu endüstrinin eşanlı ithalat ve ihracat değerlerini yansıtmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Gray,1979). Toplulaştırma düzeyinin seçimi daha doğru bir endüstri-içi ticaret endeks değerinin hesaplanması açısından önemlidir. Toplulaştırma düzeyi, ürün sınıflandırmasında temel alınan basamak sayısına bağlı olarak birden beşe kadar değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. En yüksek toplulaştırma düzeyi 1, en düşük toplulaştırma düzeyi ise 5 basamaklı toplulaştırma düzeyidir. Ürün sınıflandırmasındaki basamak sayısının azaltılması, toplulaştırma düzeyinin artması-na, basamak sayısının artırılması ise ayrıştırma düzeyinin artmasına ve dolayısıyla toplulaştırma seviyesinin azalmasına yol açmaktadır. Şöyle ki 5 SITC kodlu kimya sanayini 2 basamaklı olarak tanımladığımızda 7 alt sektör, 3 basamaklı olarak ele aldığımızda 33 alt sektör için analiz yapmak mümkündür. Dolayısıyla bir ülke için endüstri-içi ticaret endeksi hesaplanırken çalışma açısından belirlenmesi gereken en temel nokta, çalışmanın hangi basamak düzeyinde yapılacağıdır. Çünkü 1-2 basamaklı verilerin seçilmesi durumunda hesaplanan endeks değeri olması gerekenden daha yüksek çıkacaktır.

3 Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

Ülkemizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle arasındaki dış ticaret hacmi artmaktadır. Nitekim 1992 yılındaki dış ticaret hacmi 274,6 milyon \$ iken 2009 yılında 6,3 milyar \$'a ulaşmıştır. Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle dış ticaret hacmimiz artmasına karşın toplam

ihracatımız ve toplam ithalatımızda söz konusu ülkelerin payı küçüktür. Toplam ihracatımız içerisinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin payı 1992 yılında % 1,3 iken bu oran 2009'da % 3,3'e yükselmiştir. Toplam ithalatımız içinde Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin payı 1992'de % 0,4 ve 2009'da % 2,2'dir. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine 1992'de yaptığımız 185,4 milyon \$'lık ihracatın 67,6 milyar \$'ı (% 36'sı), 2009'da yaptığımız 3,4 milyar \$'lık ihracatın 3,1 milyar \$'ı (% 92'si) mamul mallar şeklindedir (Tablo 1). Mamul mallar ihracatının önemli bir kısmı özellikle başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) ve makine ve ulaşım araçları (7) sektörüne aittir. 1992'de başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar ihracatının payı % 4 iken bu oran 2009 yılında % 32,3'e ulaşmıştır. 1992'de makine ve ulaşım araçları ihracatının payı % 17 iken bu oran 2009 yılında % 27,8'e ulaşmıştır.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-4	117.8	165.9	110.6	203.3	267.1	271.7	224	147.6	126.7
5-8	67.6	284.5	318.9	341.8	480.1	636.1	610.9	426.0	445.7
Toplam	185.4	450.4	429.5	545.1	747.3	907.8	834.9	573.6	572.4
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
0-4	116.8	111.1	121.1	143.2	165.5	190.4	238.3	314.8	283
5-8	440.4	508.2	777.9	1051.0	1243.7	1791.2	2636.1	3434.6	3114
Toplam	557.3	619.3	899.1	1194.3	1409.2	1981.6	2874.5	3749.4	3397

Tablo 1: Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle İhracatımız

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden 1992 yılında yaptığımız ithalat 89,2 milyon \$ iken 2009 yılında bu rakam 2,8 milyar \$'a ulaşmıştır. Söz konusu ülkelere yaptığımız ithalatta mamul mal ithalatının payı örneğin 2006'da % 70'i balsa da ithalatın önemli bir kısmı 0-4 mal grubuna aittir. Örneğin 1992 yılında yaptığımız ithalatın % 85'i 0-4 mal grubuna aittir. (Tablo 2)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-4	76.2	149.5	155.9	190.4	181.4	193.5	229.9	284.3	393
5-8	13.0	40.4	33.7	96.8	122.6	205.9	219.0	172.9	235
Toplam	89.2	189.9	189.6	287.2	304.0	399.4	448.9	457.2	628
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
0-4	154.3	211.0	274.9	365.7	463.4	582.9	1009.8	2391.6	1708
5-8	128.1	256.7	348.3	579.8	804.0	1384.4	1659.4	1886.8	1165
Toplam	282.5	467.7	623.3	945.6	1267.4	1967.4	2669.2	4278.5	2874

Tablo 2: Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle İthalatımız

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden yaptığımız ithalatın sektörel dağılımı açısından baktığımızda, 0-4 mal grubunda gerçekleşen ithalatın 2002 yılına kadar akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler (2), 2003 yılından sonra ise mineral yakıtlar, yağlar ve alkali ürünler (3) ağırlıklı olduğunu görmek mümkündür. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden yaptığımız mamul mallar ithalatı başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) ağırlıklıdır. 2006 yılında yaptığımız mamul mal ithalatının toplam ithalat içindeki payı % 70 iken başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar sanayinin payı % 66'dır.

4 Çalışmanın yöntemi ve bulguları:

1992-2009 dönemi için ülkemizle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki endüstri-içi ticaret endeks değerleri, TÜİK veri tabanından elde edilen Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) 3 basamaklı dış ticaret verileri düzeyinde, Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak hesaplanmıştır.

Ülkemizin dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payı artmakla birlikte dış ticaret yapımızın

hala endüstriler arası bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemiz için hesaplanan endüstri-içi ticaret endeks değerlerini Tablo 3'den görmek mümkündür. 1992'de % 26,9 olan endeks değeri 2009 yılında % 42,1'e ulaşmıştır.

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
26.9	25.6	28.5	28.1	29.6	30.4	32.6	36.0	33.5
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
38.2	34.6	36.6	38.5	39.7	39.4	40.6	41.7	42.1

Tablo 3: Türkiye için Hesaplanan Endüstri-içi Ticaret Endeks Değerleri

Sektörel düzeyde baktığımızda ise, 1980 sonrası dönemde özellikle başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) ve makine ve ulaşım araçları (7) sektöründe endüstri-içi ticaretin önemli olduğu görülmektedir (Başkol,2005). Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) endüstrisinin payı 1980'de % 2,2; 1990'da % 10,8, 2000'de % 11,5, 2004'de % 11,1 ve 2009'da % 10,5 olarak gerçekleşmiştir. Makine ve ulaşım araçları (7) endüstrisi açısından 1980 yılında %1,3 olan endeks değeri,1990'da % 3,8'e 2000'de % 11,7'ye ve 2009'da %15,8'e yükselmiştir. Kimyasallar ve çeşitli mamul eşya endüstrilerinin endüstri-içi ticaretteki payı ise azdır.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-4	0.006	0.013	0.008	0.003	0.012	0.005	0.005	0.008	0.016
5-8	0.011	0.014	0.032	0.018	0.028	0.026	0.025	0.031	0.031
TOPLAM	0.017	0.027	0.040	0.021	0.040	0.031	0.030	0.039	0.047
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
0-4	0.017	0.011	0.015	0.021	0.022	0.018	0.016	0.018	0.019
5-8	0.045	0.036	0.059	0.046	0.047	0.042	0.037	0.041	0.044
TOPLAM	0.062	0.047	0.074	0.067	0.069	0.060	0.053	0.059	0.063

Tablo 4: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için hesaplanan EİT Endeks Değerleri

Tablo 4'de Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için Grubel-Lloyd endeksi kullanarak elde edilen endeks değerlerini görmek mümkündür. **Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle aramızda gerçekleşen dış ticaretin endüstriler arası nitelikte olduğu görülmektedir.** 1992'de % 1,7 olan endeks değeri 2009 yılında % 6,3'e ulaşmıştır. Söz konusu zaman diliminde en yüksek endüstri-içi ticaret değeri 2003 yılında % 7,4 olarak gerçekleşmiştir.

Pazar yapısı, ürünün kalite ve nitelik bakımından farklılaştırılabilmesi, ölçek eko-nomilerinin gerçekleştirilebilmesi, üretim sürecinin aşamalara ayrılabilmesi gibi özelliklere dayalı olarak mamul mallarda endüstri-içi ticaret ortaya çıkmaktadır (Küçükahmetoğlu, 2002). Endeks değerlerini sektörel düzeyde incelediğimizdeyse beklenildiği üzere özellikle mamul mallarda (5-8) endüstri-içi ticaretin daha yoğun olduğunu görmek mümkündür. Örneğin 2003'de endeks değeri %7,4 iken bunun %5,9'luk kısmı, 2009'da endeks değeri % 6,3 iken bunun % 4,4'lük kısmı mamul mallar kökenlidir. Özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle aramızdaki endüstri-içi ticaretin önemli kısmı başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar endüstrisine (6) aittir. Örneğin 2003'de başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar endüstrisinin endeks değeri %3,7, 2009 yılında % 3,2 olarak gerçekleşmiştir.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GL\geq0,75	5	3	4	3	3	3	5	6	7
0,75>GL\geq0,50	3	8	5	9	7	6	5	6	5
0,50>GL\geq0,25	8	5	7	12	12	14	9	14	14
GL<0,25	165	205	215	210	225	226	235	218	224
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GL\geq0,75	8	7	6	4	5	7	6	7	6
0,75>GL\geq0,50	4	4	9	9	6	7	6	5	3
0,50>GL\geq0,25	18	14	14	8	14	13	12	11	13
GL<0,25	208	215	213	224	223	221	224	230	226

Tablo 5: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için hesaplanan G-L endeks değerlerinin dağılımı

Her yıl için hesapladığımız EİT endeks değerlerini $GL \geq 0,75$; $0,75 > GL \geq 0,50$; $0,50 > GL \geq 0,25$ ve $GL < 0,25$ olarak 4 bölüme ayırmak mümkündür. Grubel Lloyd endeks değeri 0,25'den küçük olan sektörlerde dış ticaret yapısının endüstriler arası nitelikte olduğu düşünülmektedir (Erlat ve Erlat, 2003). Ele alınan dönem boyunca endeks değeri 0,25'den küçük olan sektörlerin toplam sektörler içerisindeki payı % 90'lar ile ifade edilebilir ki bu da bize Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle aramızdaki dış ticaret yapısının endüstri-içi ticaretten ziyade endüstriler arası nitelikte olduğunu göstermektedir. (Tablo 5)

1992-1997		1998-2003		2004-2009
SITC No.	GL Endeksi	SITC No.	GL Endeksi	SITC No.
652	67,8	655	68,7	523
684	49,2	733	56,2	575
611	43,6	523	53,1	674
651	37,4	684	51,4	655
574	35,2	891	47,6	684
654	32,8	674	47,4	891

Tablo 6: Dönemler itibarıyla en yüksek G-L endeks değerine sahip sektörler

1992-2009 dönemi için hesaplanan G-L endeks değerleri 3 alt dönemin ortalaması olarak Tablo 6'da verilmiştir. 3 alt dönemin ortalamasının verilmesinin ana amacı, daha sağlıklı bir analiz yapabilmektir. Şöyle ki hesaplanan endeks değerleri incelendiğinde sektörler için bazı yıllarda oldukça yüksek düzeyde endüstri-içi ticaretin varlığına işaret ederken bazı yıllarda endüstriler arası ticaret yapısının ön plana çıkmasıdır. Bundan kaçınmak gayesiyle 1992-1997, 1998-2003 ve 2004-2009 dönemleri belirlenmiş ve bu dönemde ön plana çıkan sektörler Tablo 6'ya aktarılmıştır. Tablo 6'ya göre, 1992-1997 döneminde pamuklu mensucat(652) sektöründe yoğun olarak endüstri-içi ticarete rastlanmıştır. 1998-2003 dönemindeyse, örme mensucat(655), metalleri dövme, çekiçleme sure-tiyle işlemeye mahsus takım tezgahları (733), diğer inorganik kimyasal maddeler (523) ve alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, sac, şerit, boru vb. (684) sektörlerinde yoğun endüstri-içi ticaret söz konusudur. 2004-2009 ortalaması olarak diğer inorganik kimyasal maddeler (523), propilen ve diğer olefinlerin polimerleri(575), demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış yassı hadde mamulleri(674), örme mensucat(655) ve alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, sac, boru vb.(684) sektörlerinde yoğun endüstri-içi ticarete rastlanmıştır.

1992-2009 döneminin geneli için ortalamalar bazında bir değerlendirme yapacak olursak, alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, sac, boru vb.(684) sektöründe G-L endeksi %51,3; örme mensucat(655) sektöründe G-L endeksi % 50,6; diğer inorganik kimyasal maddeler (523) G-L endeksi % 47,9; demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış yassı hadde

mamulleri(674) sektöründe G-L endeksi % 41,7 ve diğer maddelerden dokunmuş mensucat (ipek, yün, vb.) sektöründe G-L endeksi % 35,6 olarak gerçekleşmiştir.

5 Sonuç:

Ülkemizin dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payını belirlemeye yönelik çalışmalar son yıllarda artmış olmakla birlikte hala yeterli düzeyde değildir. Bu konuda yapılan her çalışmanın ülkemizde endüstri-içi ticaret yazınının gelişmesine bir katkı sağlayacağı açıktır. 1992-2009 dönemi için Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki dış ticaret endüstriler arası niteliğiyle dikkat çekmektedir. Ele alınan dönem boyunca endüstri-içi ticaretin payı artmış bile olsa hala endüstrilerin çok önemli bir kısmında endüstri-içi ticareten bahsetmek mümkün değildir.

Kaynakça

- Başkol, Murat Ozan,2005. “Endüstri-içi Ticaret Teorisi Açısından Dış Ticaret Yapımızın Değerlemesi”,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erlat Güzin and Haluk Erlat, 2003. “Measuring Intra-Industry Trade and Marginal Intra-Industry Trade”, *Russian and East European Finance and Trade*, **Vol:39**, No:6, pp. 5-38
- Gönel Feride Doğaner, 2001.“How Important Is Intra-Industry Trade Between Turkey and Its Trading Partners:A Comparison Between the European Union and Central Asia Turkic Republics”, *Russian and East European Finance and Trade*, **Vol:37**,No:4, pp.61-76
- Gray,Peter.1979 “Intra-Industry Trade:The Effects of Different Levels of Data Aggregation” içinde Herbert Giersh, **On The Economics of Intra-Industry Trade**, Tübingen:Mohr
- Greenaway David and Chris Milner, 1986. *The Economics of Intra-Industry Trade*, Oxford:Basil Blackwell
- Grubel Herbert ve Peter J.Lloyd,(1975) **Intra-Industry Trade:The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products**, London:MacMillan
- Küçükahmetoğlu Osman,2002.“Endüstri-içi ticaret ve Türkiye”, *İktisat,İşletme ve Finans*, **Sayı:190**, ss.34-50
- OECD,2000.“Intra-Industry and Intra-Firm Trade and the Internationalisation of Production” **OECD Economic Outlook** , No:71
- Tharakan P.K.M. ve G.Calfat,1996.“Empirical Analyses of International Trade Flows” iç. David Greenaway (ed.) **Current Issues in International Trade**, Second Edition, London:MacMillan Press.